

zolás, az emberábrázolás. Az együttlét eredménye: Kligl líraibb lett, Tóth erőteljesebb. Mindkettőnek hasznára vált. Vásárhely nem szobrászparadicsom. Néhányukra vár, hogy a piktúra mellett felnőjön a vásárhelyi szobrászat, mely új hajtás, nem kötődik oly mély és elszakíthatatlan gyökerekkel ehhez a tájhoz. Ezért könnyebb számára az egyemetesség.

Összefoglalóul: mi jellemezte első kiállításukat? Mindenekelőtt a szépség kendőzetlen jelenléte, az öröm — az alkotás öröme és az örömszerzés öröme. Őszinte közlési vágy és tiszta szándék, emberség. Ötletek, plasztikai lelemények. Ezek jogosítanak fel bennünket arra, hogy a magyar szobrászat jelentős egyéniségeit lássuk e két fiatal alkotóban.

*

„Egyik legtanulságosabb vonása a nyári tárlatoknak a dramatizáltabb megjelenítés, a drámaibb fogalmazás. Akarva sem tudnánk szervezesebb összefüggést teremteni színház és képzőművészet között.” Ezek a gondolatok is a katalógusból valók, de érvényesek a szegedi nyár összes képzőművészeti eseményére is.

TANDI LAJOS

Süli András látomásai*

Emlékszem, amikor Henri Rousseau képeit először láttam egy nagyalakú reprodukciós könyvben, az előszó első mondata éppen úgy meglepett, mint a színes festménylenyomatok. Így hangzott: „Rousseau-ban van valami veszélyes.” Én ezen akkor azért lepődtem meg, mert a világhírű francia naiv festő képeiben semmi veszélyeset nem fedeztem föl. Ellenkezőleg: képei, témái valamilyen mélyen bennem lappangó rokon világot tártak föl, természetnek és embernek, életnek és halálnak olyan kapcsolatát, amelyet én is ismertem valahonnan, régi időkből, az emberi lét nyilván átöröklött ősi múltjából. Rousseau közelről ábrázolt páfrányai, kígyói, oroszlánjai, fái és fűszálai vagy emberi arcai, éppen olyan váratlan erővel vonzottak, mint sárga holdjai és rózsaszínű napkorongjai. A ragyogó zöldek, barnák, vörhenyesek és feketék akkor még eltakarták előlem a képekben meghúzódó félelmet. Ma már tudom, hogy Rousseau tele van veszedelmes szorongással, festményei csodálatra méltó csapdák, amelyek egyszerre hívnak és ijesztenek. Egyszerre mutatják a világot, az ember nappali és éjszakai oldalát.

Aztán megismertem Süli András képeit, amelyeken a világ és az ember ugyanolyan belső látás kivetítéseként jelenik meg, mint Henri Rousseau-nál, csakhogy félelemnek vagy szorongásnak a leghalványabb jele nélkül. Pedig ez a meghatározhatatlan szorongás ott van Csontváry majd minden képén is, ő is átélte magában a teremtés és pusztítás szétválaszthatatlan erőit. Süli András azonban, úgy látszik, mást és másként élt át: az ő képein egyértelműen mosolyog, ragyog, virul a világ. Az ő tárgyiaságát semmiféle belső, lelkes meghasonlás nem árnyékolja be; ilyesféle titkot nem is kell lepleznie vagy valamiképpen kárpótolnia.

Ő egyszerűen a látó, gyönyörködő emberi szem, a tágra nyitott emberi szem, a kifelé és befelé egyaránt néző emberi szem, a boldogan, derűsen, gyermekien nyitott ember, aki szereti a vonatokat, hajókat, folyókat, templomokat, körmeneti zászlókat, megvetett ágyas szobabelsőket. Úgy szereti, mintha még ezeket senki, soha nem látta, nem szerette volna. Ami ezeknek a tárgyaknak, helyeknek, helyzeteknek

* A szegedi November 7. Művelődési Központban rendezett kiállítás megnyitója.

valóságából, színességéből hiányzik, azt úgy pótolja maga rögtönözve tárgyakkal és színekkel, mintha még soha, senki a saját képzeletéből új környezetet nem teremtett volna. A teret, a dimenziókat is úgy tágítja vagy szűkíti, mint valami teljesen szabadon teremtő, földtől független szellemi lény. Nem tudom, emlékeznek-e arra, milyennek látták a világot, az emberi mozdulatokat, az ember készítette és a természet szülte dolgokat gyerekkorukban? Én azért szeretem, azért tartom Süli András a leghitelesebb naiv festőnek, mert ő olyannak ábrázolja a létezést, amilyenek én gyerekkoromban láttam, amilyenek minden gyerek látja. Mert akkor még a civilizáció előtt vagyunk, a tudás fájának gyümölcséből még nem ettünk, még senki sem formálta át gondolkodásunkat és érzésünket valamelyik kész kultúra útmutatásai szerint. Akkor még teljesen önállóak vagyunk.

Süli András vonzóerejének ez a titka: teljesen önálló. Ez különbözteti meg sok magyar és külföldi naiv és parasztfestőtől: nem látszik rajta semmilyen tanult festő, festői iskola vagy modern művészeti irányzat hatása. Így hozta létre a maga kultúra előtti kultúráját. Tisztán, makulátlanul csak a saját érzékenységéből. És még valamiből: az Alföldből, ahol született, ahol élt, dolgozott, meghalt. Az Alföldön kevesebb a látnivaló tárgy, viszont nagyobb a nap, a fény hatalma, mint a dombosabb, hegyesebb tájakon. Petőfi tárgyias látásmódja is itt született meg. Az erős fény jelentőséget ad a legkisebb fűszálnak, villanypóznacsigának, levélrajznak, a kevés szín közepette a szem örömmel kap minden apró árnyalaton, amit csak megláthat. De közben minden világos marad, a tárgyak kiábrándító józansággal ragaszkodnak saját mivoltukhoz: nem lehet beléjük magyarázni semmit. Ezt a kényszert hívom én síksági objektivitásnak, és ez a síksági objektivitás az oka, hogy Süli András képei a dolgokat és csak a dolgokat mutatják föl, semmi mást. Semmi érzelmit, semmi félhomályosat, semmi jelképeset. Rousseau és Csontváry nemcsak valami ősi borzongást fest a képébe, hanem mindig jelentést, jelképeséget is ad témájának; képeik sokértelműek, mindenféle egyéni képzettársításnak tápot nyújtanak. Az algyői parasztfestő képeinek témái csak önmagukban érvényesek, vagy teljesen érvénytelenek. Paraszt megy a tanyára, egy asszony a konyhában krumplit hámoz, a kedvelt vonat fönt az algyői állomástöltésen, a vízen hajó, a templom vagy a szoba belseje, vadászok, halászok a Tisza partján, a tócsában kacsák, egy körmenet nagy zászlai, virágváza tele virággal, önarckép a maga szigorú tárgyiasságában; galambdúcós udvar: ilyesmik ismétlődnek azon a harminc képen, ami életművéből megmaradt. Mit mond ő maga, miket szeret festeni?

„Amire visszaemlékszem, minden képet szeretem. Leginkább a vonatokat, templomosokat, gőzhajókat... Igen szerettem a vonatokat festeni, de viszont a gőzhajókat is... Igen szerettem a templomokat is festeni, és szerettem a templomi körmeneteket is. Az algyői templom belsejét festettem meg nagyszámú körmenettel, ezekre emlékszem.” Ezekre a legfontosabb témákra emlékszik a meglopott festő, aki képeit sose kaphatta vissza, látomásai tehát valójában visszahullottak önmagába, oda, ahonnan valamikor régen, a harmincas években kiszabadultak. A templombelső, a békességes, ebéd előtti szoba, a körmenet, a füstöt okádó mozdony és hajó, a víz és a vízen a madarak. Kár, hogy nem láthatjuk itt a többi, az összes változatokat, mert ezeket a témákat, többször, kis változtatásokkal újra és újra földolgozta. És ha a vallomására gondolunk, már nem is lehetünk olyan biztosak abban, hogy ezek az erősen tárgyias, jelentés nélküli képek csak önmagukban érvényesek és nem mutatnak túl magukon valahova az emberi egyetemességbe. Nem, valóban nem jelképesen, hanem archetípusokként, tehát a kollektív tudattalanba lemerült és onnan az ő teremtő mozdulatára újra életre kelt emlékképek gyanánt. A templom belseje kicsoda ősi élménye az embernek: ott együtt van a gyülekezettel, az istennel, a világgal, mindennel, ami évezredek óta szent számára. Ráadásul ezen a helyen védve van minden veszedelemmel szemben, mint a legeredendőbb emberi helyen, az anyaméhben. Ismerek egy középkori, Édenkert című festményt, azon Ádám és Éva egy anyaméh közepén áll a fák és állatok között. De nem ugyanilyen közös ősi képünk a vonuló gyülekezet is, a zászlós körmenet? Vajon mióta, hogy az

emberiség ilyen ünnepélyes fölvonulásokat rendez, mielőtt háborúba, halálba, áldozatra, örömujjongásra menne? A vonat, a hajó, a víz, a vízimadarak mind a térnek, a változásnak, az ember kettősségének: időntúli szellemi és időnbelüli testi mivoltának, illetve e kettő örökös egymásrahatásának a tudatalattiból kivetített eszményképei. Az ember nem azonos önmagával, nincs ott, ahol éppen van, elvágódik: mozdony, hajó, madár képében. Micsoda óriási tereket tágit Süli András egy kis templom, egy kis udvar, szoba vagy éppen vasúti megálló belsejébe, illetve köré! Ezek az önkényesen fölnagyított és tárgyakkal gazdagon megtöltött terek mégiscsak jelzések, melyeket mindnyájan megértünk, mert föloldódunk bennük, mint a saját élményünkben. Ezenkívül még valamire megtanítanak minket ezek a képek: arra, hogy a világ zárt is, nyitott is egyúttal. Igazában ez az, amit a legnehezebb az ember eszmélkedésének megemésztienie, mert vagy lennie tagolatlan végtelenség a dolgok rendje, vagy volna áttekinthető, végigjárható, az utolsó atomrészeskéig szételemezhető rendszer. A világ azonban — az ember számára zavarba ejtő módon — az egyik sem, illetve hol ilyen, hol olyan, és ha van valami, amiben a Süli-képek a létezés természetének hű tükröi, akkor nyilvánvalóan festésmódja, a stílusa az. Ez a tökéletesen tanulatlan, de hihetetlenül biztos ösztönű művész mindig tiszta szerkezetekkel dolgozik. Képeinek váza akár mértani példa is lehetne. Valóságlátomásainak végtelen áradatát tehát gondos rendszerbe köti: így a tagolatlan képzetek gazdag, virágzó húst raknak a józanul, szinte kiszámítottan alájuk épített szerkezet szilárd, rendezett csontjára. Érzékenysége nem enged meg semmiféle zűrzavart, csak az egyensúlyt a mozgásban levő formák és a már megállapodottak között.

Ezért nincs Süli Andrásban semmi éjszakai jelleg, semmi szorongás. Fölös érzékenység azonban annál több, ezt képeinek sajátos részletgazdagsága, asszociációs tere igazolja. Mert igaz, hogy elsöre lát mindent, mint a gyerek, és látásában nem is befolyásolja semmiféle tudás, semmiféle kialakult kultúra — azért férfi, sorsát-létét tudatosan viselő férfi nézi a világot ezekben a képekben. És ugyanaz az érzékenység, amely a semmiből megteremtette ezt a Süli András-féle világot, meg is ölte benne a festőt. Amikor látta, hogy képeit sose kaphatja vissza, képtelen volt újra megnyitni magát, és minden benne maradt, amit még mint viselős anya hordozott. Még a helyről is elment, ahol alkotott. Süli Andrásnak ugyanaz Szeged, mint Rimbaud-nak Afrika: az egyik itt, a másik ott az élettelen homokon akarta végleg elpusztítani a személyiségében élő költészetet. Egészen döbbenetes, drámai tömörséggel leplezi le ezt a szándékot az a mondat, amit a festő nővérének mond, mikor az hazahívja Algyőre festeni: „Mögötték a húsomat, ögyék mög a csontomat is.” Szeged tehát Süli temetője lett. Az árnyék, amelynek nyoma sincs a képeken, végleg ráborult az életére.

Vége volt a festészetének, vége volt az életének is. Ez a kis apró alföldi Odüsszeusz soha többé nem menekült meg rettenetes Kirkéjétől. Sőt, odadobta magát: varázsolja, amivé csak akarja; festőből nyomorgó, szívbeteg napszámoszá, élő-járó emberroncsból szép nyugodtan, méltóságteljesen fekvő halottá.

Csak a halálban találhatta meg újra azt a civilizáció előtti, gondtalan derűt, ami a képeit mindnyájunk számára olyan nélkülözhetetlenül fontossá teszi.

TORNAI JÓZSEF